

Telemark fylkeskommune
Postboks 2844
3702 Skien

Norges vassdrags- og energidirektorat
Postboks 5091, Majorstuen
0301 OSLO

Vedr. Saknr. 15-13445 Dokumentnr. 15-13445-2

Vedlagt følger brev fra Telemark Fylkeskommune.

Telemark Fylkeskommune har startet med å sende ut posten digitalt. Dette er i tråd med regjeringens digitaliseringsprogram "På nett med innbyggerne". Digital kommunikasjon skal være førstevalg i samhandlingen mellom det offentlige, innbygger og næringsliv.

Til deg som fikk dette brevet på papir: Vet du at du kan motta og lese brev fra Telemark fylkeskommune digitalt i Altinn? Da vil du kunne lese brevet i samme øyeblikk som når saksbehandler sender det. Logg deg inn på www.altinn.no for å registrere ditt mobilnummer og e-postadresse. Dette gjør du under «Min profil» - «Mine innstillinger – meg selv». Du vil nå motta et varsel på sms og e-post når du får ny post fra fylkeskommunen.

Bedrifter og organisasjoner kan lese dokumentet elektronisk i Altinn via en forhåndsdefinert rolle. Varsel sendes til registrert e-postadresse. Ønsker du å lese mer om forhåndsdefinerte roller og tilgangsstyring i Altinn, finner du det her: <https://www.altinn.no/Portalhjelp/Administrere-rettigheter-og-prosessteg/>

Har du ikke åpnet dokumentet i Altinn innen to døgn, blir det skrevet ut og sendt via Posten.

Norges vassdrags- og energidirektorat
Postboks 5091, Majorstuen
0301 OSLO

/Avdeling for areal og
transport

Vår dato	09.03.2016
Deres dato	2015-09-08T00:00:00
Vår referanse	15/13445-2
Deres referanse	201104735-25
Vår saksbehandler	Torbjørn Landmark

Svar - Høring av revisjonsdokument for Hjartdølautbyggingen

Vi viser til oversending dagsett 08.09.2015 vedrørende høring av revisjonsdokument for Hjartdølautbygginga.

Telemark fylkeskommune har vurdert saka ut frå dei omsyn vi skal ta hand om gjennom plan- og bygningslova, særskilt omsyn til kulturminne, kulturmiljø, friluftslivsinteresser, landskapsverdi og andre allmenne interesser vi skal ta omsyn til.

Vi har følgande innspel til revisjonsdokumentet:

Omsyn vassforvaltning

Hjartdølareguleringa er omhandla i Regional plan for vassforvaltning i vassregion Vest-Viken 2016-2021. I planen som er vedteken i fylkestinga i vassregionen, er Hjartdølareguleringa prioritert for planperioden 2016-2021.

Miljømåla for alle vassførekomstane som ligg innafor reguleringa, går fram av databasen Vann-Nett. Ein forventar at vassdragsstyresmakta legg miljømåla i regional vassforvaltingsplan til grunn for prosessen med revisjonen.

Vassforskrifta har mål om heilskapleg forvaltning av vatnet. Det synest viktig å sjå Hjartdølareguleringa i samanheng mellom anna med planane for Sauland kraftverk.

I revisjonsdokumenta er vassforskrifta omtala. Der vert det vist til at tiltaksanalyse for vassområdet skal vere ferdig 1.1.2014. Vidare står å lese at ein vil ha eit betre grunnlag for utarbeiding av revisjonsdokumentet når vassområdet tiltaksanalyse ligg føre. Lokal tiltaksanalyse var ferdig til nemnde tidspunkt og er lagt til grunn for «Regional plan for vannforvaltning i vannregion Vest-Viken 2016 – 2021». Regulanten har latt seg høyre i begge høyringsrundane til den regionale planen. I og med at revisjonsdokumentet blei gjort offentleg ved brev frå NVE av 08.09.2015 var å forvente at vassforskrifta og resultat av arbeidet i vassområdet vert teken omsyn til i dokumentet. Dette sagnast.

Omsyn til kulturminne

Fylkeskommunen påpekar at det ikkje vart gjennomført arkeologiske registreringar i samband med dei opphavlege konsesjonane som vart løyvd før 1960. Dette inneber at ein revisjon av Hjartdal-

Postadresse:	Besøksadresse:	Sentralbord	Foretaksregisteret: 940 192 226
Postboks 2844	Fylkesbakken 10	35 91 70 00	Bankkonto: 5083 05 42083
3702 Skien	3715 SKIEN		www.telemark.no

Tuddalvassdraget fell inn under ordninga med sektoravgift under Olje- og energidepartementet, kap. 1820 post 70 Tilskott til museums- kulturminnetiltak. Retningslinjer for bruk av denne er set fast av miljøverndepartementet 8. juni 2010 og revidert 1. april 2011 . Riksantikvaren står som ansvarleg for forvaltinga av desse midlane. Regionalt kulturminnevern utaler seg på denne bakgrunnen ut frå eit reint fagleg ståsted. Hvilke kulturminner er kjent i området konsesjonen gjeld, og blant anna med bakgrunn i dette vurderer potensial for eventuelle nye funn som kan gje kunnskap om fortida. Dei opphavlege konsesjonane vart gjeve i 1952, 1955 og 1957 . Konsesjonane skal verta i samsvar med revidert vassdragsreguleringsloven.

Det er ikkje gjennomført større registreringar av område ved dei regulerte vatna i Hjartdal- / Tuddalvassdraget. Det har heller ikkje langs nokon del av vassdraget, etter at konsesjonane har vore gjeve, vore foretatt systematiske registreringar når magasinane er tappa ned til opphavleg nivå. Men enkelte mindre registreringar og særleg registreringar frå lokale ressurspersonar har utvida kunnskapen vår om kulturminne innanfor reguleringssonen i vassdraget sidan konsesjonane vart gjeve. Dette har ført til at ei stort mengd tidlegare ikkje kjende jarnvinnelokalitetar og tufter har vorte registrert. Dei fleste av desse liggar innanfor, eller tilstøytande til, reguleringssonene til vatna.

I område er det store naturressursar som menneske opp gjennom tida har vist å nytta. Spesielt tydeleg er dette langs Breivatn. Innanfor reguleringssonen til Breivatn er det m.a. funne seks stokkebåtar med datering til vikingtid mellomalder, hvorav fire ikkje er registrert. På vatnet sitt vestsida er det òg registrert eit aktivitetsoverflate frå steinalder, som er det einaste kjende kulturminnet frå steinbrukande tid i vassdraget. Det er òg registrert ein mogleg gravrøys som er typologisk datert til eldre jernalder. Størst konsentrasjon er det likevel av kulturminne i tilknytning til jarnproduksjon, med heile 21 registrerte lokalitetar med slaggførekomster (type 1 og 2), kullgroper, ovner og tuftar, som vitne om ei intensiv jarnutvinning i jernalder og mellomalder.

Ved Kovvatnet er det registrert fire jarnvinnelanlegg langs den vestre breidda av vatnet. Typologisk vert desse jarnvinnelanlegga datert til jernalder – mellomalder.

Ved Vindsjøen er det ikkje registrert kulturminne innanfor reguleringssonen, men det er registrert eit jarnvinnelanlegg 200 meter nord for vatnet. Dette aukar høvet for at ein òg innanfor reguleringssona til vatnet kan finna fleire slike anlegg.

Bonsvatn er det vatna der fylkeskommunen tidlegare har gjort flest undersøkingar. Desse har medført at ein kullgrop har vorte registrert. Vatnet er likevel regulert opp nærare 7 meter.

Dei kulturminna vi kjenner til frå vassdraget peikar klårt i retning av at området har vore utnytta til jarnutvinning. Gjenstandsfunna frå Breivatn peikar likevel mot ein lang tidsdybde, med opplysningar om funn av kvartsittavslag frå steinalder og spinnehjul datert til jernalder/mellomalder. Langs Skeivatn er det funne ein pilspiss av jarn frå vikingtid og dessutan ein øks av jarn som truleg kan daterast til mellomalder. Langs Bonsvatns nordsida er det funne eit økseblad av jarn frå yngre jernalder eller mellomalder. Dette viser likevel ikkje det fullstendige biletet av kulturminne i vassdraget. Dei fleste av desse lokalitetane og gjenstandsfunna er kjent etter opplysningar frå publikum, då det som nemnt ikkje er gjennomført større registreringar ved nokon av vatna. Dei kjende kulturminna er likevel ein pekepinn på kva for typar kulturminne ein kan forventa meir av i desse områda. Det er dermed overveiende sannsynleg at berre ein brøkdel av den totale kulturminnebestanden i området er kjent.

Vi har ingen dateringar av jarnproduksjonen i Hjartdal, men i 2014 vart det undersøkt ei mengd kullgroper på Skoge ved Sauland . Alle kullgropene var små eller mellomstore kullgroper. Kullgropene

vart datert til mellomalder. Det går likevel ikkje klårt fram om kolet vart produsert for jarnvinna eller smia (Kile-Vesik rapport 2015).

Skadeårsak og verknad

Viser til fagleg program for Arkeologiske undersøkingar i Vassdrag (Indreliid 2009). Skadeomfanget på kulturminne i regulerte vatn er svært varierende. Enkelte kulturminne kan verta betydeleg skadd, medan andre vert lite påverka. Det som gjev mest skade på kulturminna er erosjon. Erosjonen vert skulda i hovudsak at vasstanden i magasina stadig vert endra. Kulturminna som då ligg i reguleringssona vert stadig utsett for utvasking – tørrlegging – utvasking. Bølgjer og isdannelse på vinteren arbeider til stadighet med stranda og formar denne. Jarnvinneanlegg med slagghaugar og kullgroper vert då over tid utsett for nedsliting og oppslemming. Den opphavlege konteksten deira vert stadig meir utydelige og rotete. Rørsla i isdannelsen på vinteren og påfølgjande smelting av han fører til stor omroting og ikkje minst redeponering av sediment, inkludert potensielle artefakter frå kulturminnelokalitetar. Såleis kan isskuring vera ein alvorleg trussel som stadig bryt ned den kulturhistoriske informasjonen som ligg der. Dette føregår på ein måte som fører til at kunnskapspotensialet i dei arkeologiske lokalitetane vert forverra med tida. Det er derimot lite dokumentert og debattert korleis skadeprosessar konkret verkar på kulturminna, ikkje minst der lang tid det tek før ulike kulturminne må sjåast på som tapt (*Indreliid 2009: 103-106).

Fylkeskommunen er bekymra for nettopp dette i forhold til jarnvinneanlegga, tuftene og steinalderboplassen som er registrert langs vassdraget. Tiltak bør difor vurderast for å sikre den informasjonen som liggar der.

Vurdering av potensial

Vi finn ein vesentleg del av norske kulturminne og kulturmiljøa langs vatn og i vassdrag. Vann har gjennom heile historia vår vore ein viktig lokaliseringfaktor både for ferdsel, industri/produksjon og busetjing. Det er stor variasjon av kulturminna her, og ei rekkje av desse har direkte funksjonell tilknytning til vassdraga.

Som nemnt over er det kjent ein del automatisk freda kulturminne i Hjartdal – og Tuddalvassdraget. Hovudsakleg er desse kulturminna spor etter jarn- og kollframstilling, men man kjenner òg til stokkebåtar, aktivitetsområde frå steinalder og dessutan ulike løsfunn frå jernalder mellomalder. Jarnvinneanlegg og særleg dei frå eldre jernalder er òg ofte lokalisert i nærleiken av vatn. Slike kulturminne vil difor ofte rørast av vassdragsregulering. Generelt vil kulturminne som er rørt av regulering brytast ned over tid, men arkeologiske utgravningar har vist at informasjonsverdien kan vera stor sjølv etter lang tids utvasking.

Konsentrasjonen av jarnvinna i Telemark ligg i dei indre delene rundt Hardangervidda. Og kunnskapen vi har om jarnvinna er først og fremst knytt til Møsstrand. Endå er det store område i Telemark der vi veit lite om jarnvinna, Jan Hening Larsen (2009: 162) peikar særleg ut randområda av dei gode jordbruksområda.

Dei ulike vatna i Hjartdal – og Tuddalvassdraget ligg på mellom 750 – 971 meter over havet. Med den materialen vi har tilgjengeleg i dag teiknar Breivatn seg som det vatna med høgast konsentrasjon av jarnvinneanlegg. Ved å undersøkje vassdraget vil ein vonleg kunna svara på om produksjonen føregår samstundes med den storstilte produksjonen som vi kjenner frå Møsstrand (Martens 1988) og om det er lokale skilnader innanfor dei ulike vatna i vassdraget. Vil ein kunna spora ein anna organisering av produksjonane enn for høyereliggende strøk som Møsstrand? Kommunikasjon og ferdsel er òg viktige tema og belysa.

Den eine boplassen/aktivitetsområdet ein kjenner til i vassdraget utgjer truleg ein liten del av den samla mengda. Det er anteke at det kan liggja ei ukjent mengd boplasser/aktivitetsområde frå steinbrukende tid langs den opphavlege strandlinja og opp mot HRV (der det kjende aktivitetsområdet ved Breivatn vart funne). Ut i frå røynsle veit vi at steinalderboplasser ofte ligg lokalisert ved vatn og vassdrag. Boplassene kan liggja få meter frå strandlinja, men òg høgare opp. Slik fylkeskommunen ser det er det ikkje grunnlag for å tru at det ikkje skal kunna påvisast fleire busetjings- og eller aktivitetsområde frå steinalderen i ymse periodar innanfor vassdraget.

Store regionale kunnskapshol medfører at alle problemstillingar som vert trekt fram i fagleg program for Arkeologiske undersøkingar i vassdrag knytte til steinalder i høgfjellet, kan vera relevante for steinalderen i Hjordal - /Tuddalvassdraget (2009: 121-127). Følgjande problemstillingar er òg relevante i ein overregional samanheng: lokaltopografisk distribusjon (m.a. sjå etter konstruksjonsspor som teltringar og hyttebotnar som tidlegare lett har vorte oversett, dette vil truleg vera mest aktuelt eit stykka frå opp samtidig strandlinje), plassering i tilhøve til ressursar, intern boplassorganisering og aktivitetsområde, koksteinlokalitetar og mesolitiske groptufter.

Dei nemnde problemstillingar er i lita grad belyst i høgfjellet i Telemark. Når det gjeld til dømes plassering i tilhøve til ressursar er det viktig å problematisera i kva grad det eksisterande inntrykket av boplasskonsentrasjoner ved «strategiske stadar» er riktig.

Konklusjon

Det er store kulturhistoriske interesser langs dei regulerte vatna i Hjordal- Tuddalvassdraget. Det er viktig å sikra den kunnskapen som på sikt vil gå tapt ved fortsatt regulering. På bakgrunn av den informasjonen vi sit på i dag har ein ikkje ein tilfredsstillande kunnskapsstatus for kulturhistoria til vassdraget. Telemark fylkeskommune rår til at det vert gjennomført registreringar i og ved reguleringssonen langs alle regulerte vatn. Potensialet for at det finst ukjende kulturminne frå steinalder og fram til nyare tid både ved og under høgaste regulerte vasstand i vassdraget er stort. Dette vil gje eit langt betre grunnlag for å vurdere om det finst lokalitetar som må sikrast eller vert grave ut , for å sikre kunnskap som kan vera i ferd med å forsvinna.

Med helsing

Torbjørn Landmark
rådgiver
Avdeling for areal og transport
torbjorn.landmark@t-fk.no
+47 35 91 73 22

Dokumentet er elektronisk godkjent og sendes uten signatur.

**/Avdeling for areal og
transport**

Vår dato 09.03.2016
Vår referanse 15/13445-2

Mottaker	Kontaktperson	Adresse	Post
Norges vassdrags- og energidirektorat		Postboks 5091, Majorstuen	0301 OSLO

Kopimottaker	Kontaktperson	Adresse	Post
Fylkesmannen i Telemark		Postboks 2603	3702 SKIEN
Riksantikvaren		Postboks 8196 Dep	0034 OSLO

Postadresse:
Postboks 2844
3702 Skien

Besøksadresse:
Fylkesbakken 10
3715 SKIEN

Sentralbord
35 91 70 00

Foretaksregisteret: 940 192 226
Bankkonto: 5083 05 42083
www.telemark.no

